

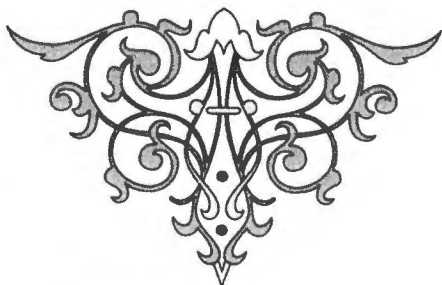
**خنجر به گلو
ستیزه‌گری شاملو**

دکتر فاطمه مدرسی
محمد زارع

به نام خدا

- سرشناسه : مدرسی، فاطمه، ۱۳۳۵ -
- عنوان و نام پدیدآور : خنجر به گلو (ستیزه‌گری شاملو) / فاطمه مدرسی، محمد زارع.
- مشخصات نشر : تهران: اساطیر پارس، ۱۳۹۹.
- مشخصات ظاهری : ۲۰۹ ص.
- شابک : 978-622-7560-07-7
- وضعیت فهرست نویسی : فیبا
- یادداشت : کتانبامه: ص. ۲۰۷ - ۲۰۹.
- موضوع : شاملو، احمد، ۱۳۰۴ - ۱۳۷۹ -- نقد و تفسیر
- موضوع : Shamlu, Ahmad-Criticism and interpretation
- موضوع : ادبیات فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد
- موضوع : Persian literature-20th century-History and criticism
- شناسه افزوده : زارع، محمد، ۱۳۷۰ -
- رده بندی کنگره : PIR۸۱۱۴
- رده بندی دیوبی : ۸۵۱/۶۲۰۹
- شماره کتابشناسی ملی : ۷۵۲۱۷۰۳
- وضعیت رکورد : فیبا

خنجر به گلو
(ستیزه‌گری شاملو)

دکتر فاطمه مدرسی

اخذ و دانشکده ارومیه

محمد زارع

کتابخانه اسناد و ادبیات فارسی

♦
خنجر به گلو

(ستیزه‌گری شاملو)

دکتر فاطمه مدرسی - محمد زارع

چاپ اول: ۱۳۹۹

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

ناظر فنی چاپ: مریم تفضل

مدیر هنری: سرور محمدی بزنج

چاپ: محمد محمدی بزنج

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۵۶۰-۰۷-۷

اساطیر

تهران: خیابان ولیعصر، بالاتر از زرتشت، کوچه نوربخش، پلاک ۴۰، انتشارات اساطیر پارسی

تلفن: ۰۲۱-۸۸۸۹۹۶۸۰ - همراه: ۰۹۱۲۴۳۹۲۷۹۲

حق هرگونه چاپ و انتشار محفوظ است.

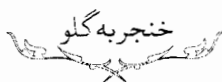
قیمت: ۴۲۰۰۰ تومان

فهرست

مقدمه..... ۹

[فصل اول]

- درآمدی بر احوال و آثار شاملو..... ۱۹
- ۱-۲- شرح حال احمد شاملو..... ۱۹
- ۲-۲- آثار شاملو..... ۳۱
- ۱-۲-۲- شعرها:..... ۳۱
- ۲-۲-۲- ترجمه و تألیف‌های شاملو..... ۳۲
- ۳-۲-۲- مطبوعات..... ۳۶
- ۳-۲- شعر شاملو..... ۳۷
- ۱-۳-۲- پیش‌گفتار..... ۳۷
- ۲-۳-۲- شاملو؛ شاعر اعتراض و انتقاد..... ۳۹

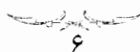
۳-۳-۲- نگاهی گذرا به انسان در شعر شاملو ۴۱

[فصل دوم]

- ۴۵ ستیزه‌گری با اشخاص
- ۵۱ ۱-۳- بامداد علیه شاملو
- ۵۹ ۲-۳- ستیزه با شاعران و مخاطبان شعر
- ۶۱ ۱-۲-۳- مهدی حمیدی شیرازی
- ۶۵ ۲-۲-۳- فریدون توللی
- ۷۱ ۳-۲-۳- مخاطب
- ۸۰ ۳-۳- ستیزه با حاکمان
- ۸۱ ۱-۳-۳- رضاخان
- ۸۱ ۲-۳-۳- آدلف هیتلر
- ۸۳ ۳-۳-۳- گریدی
- ۸۳ ۴-۳-۳- داریوش اول
- ۸۴ ۵-۳-۳- ناپلئون
- ۸۵ ۶-۳-۳- شاهان

[فصل سوم]

- ۸۹ ستیزه‌گری با گروه‌ها و مفاهیم
- ۹۳ ۱-۴- ستیز با شعر کلاسیک

ستیزه‌گری شاملو

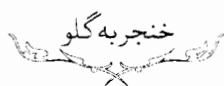
- ۹۵ ۱-۱-۴ - ستیزبا معانی و مفاهیم اشعار کلاسیک
- ۱۰۲ ۲-۱-۴ - ستیزبا قواعد اشعار کلاسیک
- ۱۱۴ ۲-۴ - ستیزبا دین
- ۱۱۹ ۱-۲-۴ - خدا ناباوری
- ۱۳۵ ۲-۲-۴ - خدا باوری
- ۱۴۵ ۳-۲-۴ - دوستدار مسیح
- ۱۵۱ ۳-۴ - شاملو و مردم
- ۱۵۵ ۱-۳-۴ - مردم علیه شاملو
- ۱۶۴ ۲-۳-۴ - شاملو علیه مردم
- ۱۹۶ ۴-۴ - شعرهای تقدیمی

[فصل چهارم]

- ۲۰۳ نتیجه‌گیری
- ۲۰۷ فهرست منابع و مآخذ

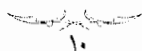
مقدمه

اشعار شاملو از زوایای مختلف قابل بررسی و تحلیل می‌باشد. همان‌گونه که شاملو را با عناوینی چون شاعر شبانه‌ها و همچنین شاعر مردمی و انسان محور می‌شناسیم، می‌توانیم ضلع دیگری به نام شاعر ستیزه‌گر به القاب او اضافه کنیم. اگرچه این لقب سایه‌ی سنگینی بر دیگر القاب او به خصوص شاعر مردمی است، ولی نمی‌توان منکر این قسمت از مضامین او شد، که یکی از محوری‌ترین قسمت‌های زندگی شعری و حتی زندگی اجتماعی و روزمره‌ی شاملو به حساب می‌آید. اگرچه شاملو در برخی از اشعارش به دفاع از انسان و مکتب اومانیسم می‌پردازد و انسان را منشأ تمام هستی می‌داند، ولی در برخی دیگر از اشعارش، شمشیر را از رو می‌بندد و به جنگ با

انسان می‌پردازد و از دیدگاه او انسان، بزرگترین معضل هستی می‌باشد. ستیزه‌گری‌های شاملوتنها در این مبحث خلاصه نمی‌شود و بسیاری از مباحث دیگررا نیز به چالش می‌کشد و در میان شاعران نوظهور نیمایی و سپیدسرای عصر پهلوی و حتی بعد از آن که مخالفت و ستیزه، جزئی از ابزارهای آنها برای سرایش شعر بوده است، شاملوبه تنهایی برقله‌ی آن نشسته است.

به‌رغم فراز و فرودهایی که شاملو در عرصه‌ی شعر و زندگی اجتماعی خود داشته است، سروده‌هایش به‌عنوان یکی از انواع مهم شعر معاصر به حساب می‌آید. تأثیر شاملو بر نگرش دوستداران شعر او مشهود است و در این راستا استاد شفیعی کدکنی بر این باور است که «طرفداران شاملو گروهی از شعرخوانان و شعردوستان اند که ارتباط چندانی با عرصه‌ی تاریخ ادب فارسی ندارند» (شفیعی کدکنی، ۱۳۹۴: ۲۲۷). می‌توان شاملورا برخلاف اخوان، یک شاعر جهان‌گرا به حساب آورد، که به مرزبندی و ملی‌گرایی روی خوش نشان نمی‌دهد. برای اثبات جهان‌گرایی شاملو می‌توان به شعر «سرود بزرگ» که به شن - چورفیک ناشناس کره‌یی تقدیم شده است اشاره کرد و در آن روی سکه، جبهه‌گیری‌های منفی شاملو نسبت به «شاهنامه» که نماد

ستیزه‌گری شاملو

ملّی‌گرایی به حساب می‌آید، نمونه‌ی روی‌گردانی شاملو از عقاید ملی‌گرایی است.

ستیزه‌گری از دیرباز در دنیای سیاه و سفید انسان‌ها جایگاه ویژه‌ای داشته است. «ستیزه‌گری در لغت به معنای عمل ستیزه‌گرو عمل لجاج‌کننده می‌باشد و ستیزه به معنی ستیزاست، که جنگ و خصومت و لجاجت و قهر و کین باشد» (دهخدا، ۱۳۷۷: ۱۳۴۷۸). یکی از معروف‌ترین راه‌ها برای گسترش عقاید و جهان‌شمول کردن نام و نشان، ستیزه‌گری و مخالفت است و در این زمینه، ضرب‌المثل عربی «خالف تُعرف: مخالفت کن و مشهور شو» خود‌گویای این ماجرا است. در میان شاعران معاصر، شاملو را می‌توان پرچم‌دار ستیزه‌گری و مخالفت دانست، که در جنبه‌های مختلف زندگی او نمود دارد، به‌طور مثال در زمینه‌ی سیاست، شاملو با وجود قدم‌هایی که در جهان فاشیستی برداشته است، بدین‌گونه از آن یاد می‌کند: «موجودی بودم با شوری شعله‌ور و بینشی در حد صفر مطلق، با تفنگ حسن موسائی که نه گلوله دارد و نه ماشه که یالانچی پهلوان گروهی ابله تراز خود شده است». (محمد علی، ۱۳۷۲: ۱۷)

برخی بر این باوراند که شاملو شاعری مردمی است و با نظام

طبقاتی مخالف است، در صورتی که شاملو و دیگر روشنفکران آن زمان جزء حزب توده‌ای بودند که برای ترکیب طبقاتی اهمیت زیادی قائل بود، «تلاش حزب در طی چهار سال فعالیت علنی اش در این جهت بود که تا آنجا که می‌تواند این ترکیب طبقاتی را به نفع ترکیب طبقاتی کارگری و زحمتکش حزب افزایش دهد و بر این باور بودند که حزب نباید در میان این مبارزان غیرکارگری غرق شود و فعالیت تشکیلاتی حزب بایستی به سوی جذب طبقه کارگر باشد». (به کوشش جمعی از پژوهشگران، ۱۳۸۷: ۴۵۷)

مخالفت‌ها و ستیزه‌گری‌های شاملو در حکم قله‌ی کوهی است که سرازیرها بیرون آورده و برجسته‌ترین قسمت زندگی هنری و اجتماعی شاملو را رقم زده و گاهی آن قدر اوج گرفته که حتی با چینش ابیات حافظ مخالفت ورزیده و با مشت بر پیکره‌ی اشعار حافظ زده و ستون فقرات غزل‌های حافظ را جابه‌جا کرده است. در کتاب حافظ شیراز با تمام تصحیح‌هایی که بر اشعار حافظ صورت گرفته مخالفت کرده و گفته است: «آنچه به نام دیوان حافظ در اختیار ما است همه‌ی سروده‌های حافظ نیست، آنچه مسلم است این است که مهم‌ترین و به اصطلاح خطرناک‌ترین آثار او از یک سو و

ستیزه‌گری شاملو

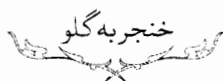
آخرین سروده‌های اش از سوی دیگر به طور قطع از میان رفته است». (شاملو، ۱۳۵۴: ۱۵)

ستیزه‌گری‌ها و مخالفت‌های شاملو، تنها شامل نظرات و نگرش‌های او در نشست‌ها، کنفرانس‌ها و مجلات نیست، بلکه آن قدر در جان او ریشه دوانده است که جزئی از حقیقت جدا نشدنی زندگی او شده و پا به دنیای اشعارش گذاشته است. شاملو ابتدا از نازل‌ترین مرتبه، شروع به اعتراض کرده و در شعر «سرود مردی که خودش را کشت» با گذشته‌ی هنری خود به ستیزه پرداخته است:

نه آب‌اش دادم
نه دعایی خواندم،
خنجر به گلوی اش نهادم
و در احتضاری طولانی
او را کشتم....

(شاملو، ۱۳۸۷: ۷۰)

در نهایت با پرچم اومانیست به جنگ با مذهب می‌پردازد:

انسان، خداست.
حرف من این است.
گر کفر یا حقیقت محض است این سخن،
انسان خداست.
آری. این است حرف من...

(همان، ۱۳۸۷: ۴۲۸)

شاملو نخست با خویش به ستیزه و جنگ می‌پردازد و این را در حکم مجوزی برای ستیزه با مذهب می‌داند. برای شناخت بهتر و درک روشن‌تری نسبت به اشعار شاملو، بررسی ستیزه‌گری‌ها و لایه‌های پنهان اشعارش ضروری می‌نماید و در این پژوهش نگارندگان بر آن است که به بررسی انواع ستیزه‌گری و مخالفت‌ها در اشعار شاملو بپردازند.

در زمینه‌ی اشعار شاملو و همچنین زندگی پرفراز و نشیب او، کتاب و مقالات بسیاری نوشته شده است که در این میان می‌توان به کتاب‌های ارزشمندی اشاره کرد:

محمد حقوقی (۱۳۶۱) در کتاب «شعر زمان ما - احمد شاملو»

ابتدا در مورد تنوع آثار احمد شاملو سخن می‌گوید و سپس شعرا را از لحاظ زبانی و معنایی تحلیل می‌کند و در انتهای کتاب، بهترین اشعار شاملو از دید مؤلف مورد بررسی قرار می‌گیرد.

تقی پورنامداریان (۱۳۸۱) در کتاب «سفر درمه» تحلیلی همه جانبه و روشنی از شعرهای شاملو را در پیش روی مخاطب قرار می‌دهد و اگر چه سال‌های زیادی از نگارش این اثر می‌گذرد ولی همچنان جزء یکی از دقیق‌ترین نقدها در زمینه‌ی شعر شاملو به حساب می‌آید.

پروین سلاجقه (۱۳۸۵) در کتاب «امیرزاده‌ی کاشی‌ها» به نقد و بررسی مضامین فکری و زبانی آثار شاملو می‌پردازد.

محمد قراگزلو (۱۳۹۷) در کتاب «تاریخ تلخ به روایت شاملو» با تطور در اشعار شاملو به بررسی نگرش‌های فاشیستی شاملو و عبور از راست فاشیستی به سمت چپ یک دیکتاتور (استالین) دیگر می‌پردازد. و همچنین رخ داده‌های مهم اجتماعی را که در آثار شاملو بازتاب داشته، مورد بررسی قرار می‌دهد.

و ده‌ها کتاب دیگر که در زمینه‌ی آثار شاملو نوشته شده ولی در هیچ‌یک از کتاب‌ها و مقالات به‌طور خاص و جامع و شامل به

خنجر به گلو

ستیزه‌گری در آثار شاملو پرداخته نشده است و نگارندگان بر این باورند، که جای خالی بررسی این قسمت از اشعار شاملو، احساس می‌شود.

در اینجا بایسته می‌نماید که از زحمات دوست عزیز و ناشر این کتاب سرکار خانم تفصلی عزیز و جناب آقای محمد بزرگواری و سرکار خانم سرور محمدی و جناب آقای محمد محمدی سپاسگزاری نماییم.